

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 31^{ΗΣ} ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1991

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥΜΠΑ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— Στοιχεῖα Πραξιολογίας στὸν Πολιτικὸ τοῦ Πλάτωνος, ὑπὸ τοῦ
Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κωνσταντίνου Δεσποτοπούλου*.

Οἱ τρεῖς διάλογοι, *Θεαίτητος*, *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, ἔχουν συγγραφῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὴν ἑβδομη δεκαετία τῆς ζωῆς του, ὡς ἔργα μὲ συνάφεια μεταξὺ τους.

Σπουδαία ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἡ συμβολὴ τοῦ *Θεαίτητου* κυρίως στὴ γνωσιολογία, ἐνῶ ἡ συμβολὴ τοῦ *Σοφιστοῦ* εἶναι μᾶλλον στὴν ὄντολογία. Ὁ *Πολιτικός* ἐνέχει συμβολὴ στὴν πολιτειολογία, ἐπίσης ὅμως στὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ὅπως ἔχω ἐκθέσει ἄλλοτε¹, καὶ ἀκόμη, καθὼς σκοπεύω νὰ καταδείξω τώρα, περιέχει στοιχεῖα πραξιολογίας.

Ἀντικείμενο τῆς πραξιολογίας εἶναι ἡ πράξις, καὶ εἰδικὰ σὲ ὅ,τι ριζικὰ διαφέρει ἀπὸ τὴ γνώση. Ἡ πράξις διαιρεῖται σὲ δύο μέρη: τὸν λογισμό καὶ τὴν ἐκτέλεση. Ὁ συστατικὸς τῆς λογισμὸς, ὁ (καθορισμὸς), καθὼς τὸν ὀνομάζω, εἶναι παλίντροπη δεοντο-δυνατο-λογικὴ πρόβαση πρὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἔγχρονη πραγματικότητα. Ἡ «ἐκτέλεση» εἶναι ἀπλῆ ψυχικο-σωματικὴ πρόβαση, ἀλλοιωτικὴ τῆς ἀντίστοιχης ἔγχρονης πραγματικότητος, σύνδρομη καὶ ὁμόροπη μὲ τὴν τελευταία φάση τοῦ (καθορισμοῦ)².

Ἡ πράξις ὅμως, ἂν καὶ σύμφυτη μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν βρέθηκε στὸ ἐπίκεντρο τῶν φιλοσοφικῶν ἀναζητήσεων, ὅσο βρέθηκε π.χ. ἡ γνώση, καὶ προπάντων

* CONSTANTIN DESPOTOPOULOS, *Éléments de praxéologie dans le Politique de Platon*.

1. Βλ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας κατὰ Πλάτωνα*, Ἀθήναι, 1982, σ. 32-34.

2. Βλ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι, 1954, σ. 19-35, *Μελετήματα Φιλοσοφίας* II, Ἀθήναι, 1980, σ. 107-134.

δὲν ἀναλύθηκε βαθιὰ στὴν ἀρθρωσὴ τῆς, ὥστε καὶ νὰ συλληφθεῖ μὲ ἀκρίβεια ὁ πρακτικὸς λογισμὸς στὴν ἰδιοσυστασία του καὶ ἰδιολειτουργία του.

Ἡ μὴ ἀνάπτυξη τῆς πραξιολογίας εἶναι τὸ μέγα ἔλλειμμα τῆς φιλοσοφίας ἕως σήμερα, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ἀπὸ φιλοσόφους ἀντιμετωπίσεις τῶν συνυφασμένων μὲ τὴν πράξη προβλημάτων³.

Ἀξίζει ἄρα νὰ ἐπισημανθοῦν καὶ νὰ ἐξαρθοῦν ὅποια στοιχεῖα πραξιολογίας, διάσπαρτα ἔστω, ὑπάρχουν στὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν ἰδιαίτερα φιλοσόφων.

Ἐπιμαρτυρία γιὰ τὴν πραγματεία καὶ θεμάτων πραξιολογίας στὸν *Πολιτικὸ* τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχει στὸ ἴδιο τὸ κείμενό του: «οὐ γὰρ δυνατόν γε οὔτε πολιτικὸν οὔτ' ἄλλον τινὰ τῶν περὶ τὰς πράξεις ἐπιστήμονα ἀναμφισβητήτως γεγονέναι τούτου μὴ συνομολογηθέντος» (284c). Στὸ χωρίο αὐτὸ ρητὰ κατονομάζεται ὄχι ὁ «πολιτικὸς» μόνον, ἀλλὰ καὶ γενικὰ ὁ («περὶ τὰς πράξεις ἐπιστήμων»), καὶ οἱ προκείμενες συζητήσεις («... τούτου μὴ συνομολογηθέντος») ἀφοροῦν στὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὑπόσταση καὶ αὐτοῦ.

Ἀναφέρονται ἄμεσα, ὅμως, στὴν πραξιολογία, ἐνέχουν δηλαδὴ στοιχεῖα πραξιολογίας, πολλὲς βασικὲς ἀναζητήσεις, ἐκφρασμένες σὲ ἄλλα χωρία τοῦ ἴδιου ἔργου.

Ἰδοῦ, ἀπὸ τὶς πρῶτες σελίδες του, καίρια διάκριση μεταξὺ «τεχνῶν»: «ἀριθμητικὴ μὲν καὶ τινες ἕτεραι ταύτῃ συγγενεῖς τέχναι ψιλὰι τῶν πράξεων εἴσι, τὸ δὲ γινῶναι παρέσχοντο μόνον» (258d), δηλαδὴ ἡ ἀριθμητικὴ, ὅπως καὶ ἄλλες «τέχνες», συγγενικὲς τῆς, εἶναι μόνον γνωσιακὲς, χωρὶς καμιά σύνδεση μὲ τὶς πράξεις· «αἱ δὲ γε περὶ τεκτονικὴν αὖ καὶ σύμπασαν χειρουργίαν ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσιν ἐνοῦσαν σύμφυτον τὴν ἐπιστήμην κέκτηνται, καὶ συναποτελοῦσι τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν σώματα πρότερον οὐκ ὄντα» (258de), δηλαδὴ, ἀντίθετα, οἱ σχετικὲς μὲ τὴν «τεκτονικὴν», ὅπως καὶ ὅλες οἱ χειρωνακτικὲς τέχνες, σὰν νὰ ἔχουν τὴν ἐπιστημοσύνη σύμφυτη μὲ τὶς ἴδιες τὶς πράξεις, ἐνῶ ἐξἄλλου συνεργοῦν στὴν ἀπὸ αὐτὲς δημιουργία πραγμάτων ἀνύπαρκτων πρὶν.

Μὲ τὰ δύο αὐτὰ συνεχόμενα χωρία ὑποδηλώνεται ἡ ριζικὴ διάκριση τῆς καθαρὰ γνωσιακῆς ἀπὸ τὴν πρακτικὴ λειτουργία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Προπάντων ὅμως, στὸ δεῦτερο ἀπὸ αὐτὰ ὑποσημαίνεται ἡ ἰδιοσυστασία τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ρητὰ ἐπισημαίνεται ἡ ἀπόληξη τῶν πράξεων σὲ δημιουργία.

Στὸ δεῦτερο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ χωρία τονίζεται ἡ ἐνυπαρξία καὶ ἡ σύμφυση τῆς προκειμένης ἐπιστημοσύνης στὶς ἴδιες τὶς πράξεις, δηλαδὴ ὅτι δὲν ὑπάρχουν χωριστὰ οἱ πράξεις καὶ χωριστὰ ἡ κατευθυντικὴ τους νοητικὴ πρόβαση, ἀλλὰ στὶς ἴδιες τὶς πρά-

3. Βλ. ὅπ.ἀν., σ. 135 κ.ἐπ.

Ξεις έμπεριέχεται ή νοητική σύστασή τους, ή άλλωστε συμφύομενη είτε συναναπτυσσόμενη με αυτές. Διαβλέπει, άρα, ό Πλάτων, ότι και ή πράξη ένέχει στη μύχια σύστασή της πρόβαση νοητική, μάλιστα ριζικά διαφορετική από τή γνωσιακή άπλώς νοητική πρόβαση. Έξάλλου, στο ίδιο αυτό χωρίο έξαίρεται, ότι από τήν άσκηση τών «περι... σύμπασαν χειρουργίαν» τεχνών προκύπτει γένεση, δημιουργία δηλαδή, «σωμάτων» άνύπαρκτων πριν, αλλά και ύποσημαίνεται, από τó ρήμα «συναποτελοῦσι», με πρόδηλο ύποκείμενο τις «περι... σύμπασαν χειρουργίαν» τέχνες, ότι και ή συστατική τοῦ κύριου μέρους τών πράξεων νοητική πρόβαση, όπου κατ' έξοχήν εκδηλώνεται ή «τέχνη», συνεργεί στη γένεση τών άνύπαρκτων πριν «σωμάτων», και ότι άρα ή γένεση αυτή επιτελείται όχι μόνο από τήν καταληκτική τών πράξεων «εκτέλεση», τή συνιστάμενη σε ψυχικοσωματική πρόβαση άπλώς.

Συνεπέστατα πρòς τήν εύστοχη διάκριση μεταξύ «άριθμητικῆς» άφ' ένòς και τών άλλων καθαρὰ γνωσιακῶν «τεχνῶν» και άφ' έτέρου τών «περι... σύμπασαν χειρουργίαν» τεχνῶν (258de) συνάγεται διαίρεση τῆς «όλης» «έπιστήμης» σε «είδη δύο», και συγκεκριμένα «τὴν μὲν πρακτικὴν... τὴν δὲ μόνον γνωστικὴν» (258e).

Άξίζει όμως νά τονισθεῖ, ότι ή βασική αυτή διαίρεση τών «έπιστημῶν» θέτει ως πρῶτο «είδος» τήν «πρακτικὴν» άπλώς, ένῶ θέτει ως έτερο «είδος» όχι τήν «γνωστικὴν» άπλώς, αλλά τήν «μόνον γνωστικὴν», δηλαδή τήν όνομαστέα σήμερα καθαρὴ έπιστήμη, τήν περιορισμένη σε παροχή γνώσεων για τις ίδιες τις γνώσεις, χωρίς καμιά συνάφεια πρòς τις πράξεις· ώστε ή τυχόν «γνωστικὴ», αλλά όχι «μόνον γνωστικὴ», νά μὴ χαρακτηρίζεται ως έτερο «είδος», αντίθετο πρòς τήν «πρακτικὴν».

Πρέπει επίσης νά έπισημανθεῖ, ότι έχει προταχθεῖ από τή διάκριση αυτή, και από τή διαίρεση αυτή, κάτι σαν παραγγελία έπιτακτική: «δεῖ γάρ... άπάσας τὰς έπιστήμας ως οὔσας δύο είδη διανοηθῆναι τὴν ψυχὴν ἡμῶν ποιῆσαι» (258e). Άρα ή διαίρεση τών «έπιστημῶν» σε «είδη δύο» έμφανίζεται μάλλον ως αίτημα τοῦ ανθρώπινου πνεύματος («δεῖ γάρ... διανοηθῆναι τὴν ψυχὴν ἡμῶν ποιῆσαι») είτε ως εκπλήρωση διαλεκτικοῦ αίτήματος, καθώς σημαίνεται και από τó ίδιο τó χωρίο 258e: «Ταύτη τοίνυν συμπάσας έπιστήμας διαίρει...».

Σε χωρίο τῆς έπόμενης σελίδας τοῦ Πολιτικοῦ προκύπτει φαινόμενη τουλάχιστον άσυνέπεια πρòς τὰ μόλις παραδεγμένα, καθώς με προϋπόθεση αυτά έπιχειρεῖται ή λογική ένταξη τῆς «τέχνης» ή «έπιστήμης» τοῦ πολιτικοῦ στο σύστημα τών έπιστημῶν.

Πράγματι, άφοῦ έχει έξάρει ό Πλάτων ως παράγοντες κατ' έξοχήν συντελεστικούς «εις τó κατέχειν τὴν άρχὴν» (259e) «τὴν τῆς ψυχῆς σύνεσιν και ρώμην» τοῦ πολιτικοῦ σε άντιδιαστολή πρòς τὰ χέρια του και όλικά τó σῶμα του, παρασύρεται κάπως

ἀπὸ τὴν ἔξαρση αὐτὴ καὶ προβαίνει στὴν ἔκφραση τῆς γνώμης, ὅτι ὁ «βασιλεύς», δηλαδὴ ὁ πολιτικός, εἶναι «οἰκειότερος» «τῆς γνωστικῆς μᾶλλον ἢ τῆς χειροτεχνικῆς καὶ ὅλως πρακτικῆς» (259cd).

Μὲ τὴν φράση αὐτὴ ὁ πολιτικός φέρεται νὰ εἶναι κάτοχος «τέχνης» ἢ «ἐπιστήμης» χαρακτηριστέας ὡς «γνωστικῆς μᾶλλον», καὶ μάλιστα ἐλάχιστα «ἐπιστήμης» ἢ «τέχνης», χαρακτηριστέας ὡς «χειροτεχνικῆς καὶ ὅλως πρακτικῆς».

Ἡ λέξις «ὅλως» θέτει πρόβλημα ἑρμηνείας της: σημαίνει τυχὸν ὅ,τι σήμερα ἡ λέξις «γενικά», ὁπότε ἡ ἔκφραση «ὅλως πρακτικῆς» ὑποδηλώνει ἀπλῶς τὸ σύνολο τῶν πρακτικῶν «ἐπιστημῶν»; ἢ ἔχει ἔντονη σημασία, δηλαδὴ σημαίνει ὀλικὰ εἴτε ὀριακά; Ἡ δευτέρη αὐτὴ ἑρμηνεία της συνεπάγεται, ὅτι ἡ ἔκφραση «ὅλως πρακτικῆς» (259d) εἶναι ἀντίστοιχη λογικὰ πρὸς τὴν ἔκφραση «μόνον γνωστικὴν» (258e), καὶ ἄρα ὅτι ἡ σημασία τοῦ χωρίου εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐνὴν μᾶλλον ἢ ἐλάχιστα σχετικὴ πρὸς τὴν «τέχνην» τοῦ πολιτικοῦ εἶναι ὄχι γενικὰ ἢ πρακτικῆ, ἀλλὰ μόνο ἢ ὀριακὰ πρακτικῆ, ἢ ταυτισμένη δηλαδὴ μὲ τὴν καθαρὰ χειρωναξία.

Ἡ χρῆση τῶν λέξεων «ὅλως» (259d) καὶ «μόνον» (258e) φανερώνει τὴ δυσχέρεια καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ Πλάτωνος νὰ ἐκφράσει τὸν διαχωρισμὸ τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν καθαρὰ γνωσιακὴ ἐπιστήμη, χωρὶς νὰ παραγνωρίσει τὸ νοητικὸ στοιχεῖο, τὸ κυρίαρχο στὴ σύσταση τῆς πολιτικῆς. Ἡ ὀρολογία, ἡ διαθέσιμη στὴν ἐποχὴ του, ὑπῆρξε δημιουργὸς παγίδων στὴν ἔκφραση τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς πολιτικῆς. Ἡ παγιδευτικὴ λέξις εἶναι τὸ ἐπίθετο «γνωστικῆ», μὲ σημασία τότε περιεκτικὴ ἀδιάκριτα, ἢ ἔστω δυσδιάκριτα, ὄχι μόνο καθαρὰ γνωσιακῶν νοημάτων, ἀλλὰ καὶ νοημάτων πρακτικῶν.

Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε συναίσθησι τῆς δισημίας τοῦ ἐπιθέτου «γνωστικῆ», προκύπτει ἀπὸ τὸ χωρίο 259d καὶ τὴ συνέχειά του. Ἐκεῖ διατυπώνεται ρητὰ ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπιζητηθεῖ λογικὴ διαίρεσις τῆς «γνωστικῆς» («Οὐκοῦν πορευοίμεθ' ἂν ἐξῆς, εἰ μετὰ ταῦτα τὴν γνωστικὴν διορίζοιμεθα», 259d), καὶ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ δυαδικὴ σύστασί της («Πρόσεχε δὴ τὸν νοῦν ἂν ἄρα ἐν αὐτῇ τινα διαφυὴν κατανοήσωμεν», 259d).

Στὴ διαλεκτικὴ αὐτὴ ἀναζήτησι ἐμφανίζεται πάλιν ἡ «ἀριθμητικὴ» τοῦ χωρίου 258d, ὀνομασμένη τῶρα «λογιστικὴ» «τέχνη» (259e), καὶ χαρακτηρίζεται «τῶν γνωστικῶν παντάπασι τεχνῶν» (259e). Ἡ ἔκφρασις αὐτὴ εἶναι ἀντίστοιχη ἀντιθετικὰ πρὸς τὴν ἔκφρασις «ὅλως πρακτικῆς» τοῦ χωρίου 259d, καὶ ταυτὸσημη ἐξᾴλλου πρὸς τὴν ἔκφρασις «μόνον γνωστικὴν» τοῦ χωρίου 258e.

Καὶ προβαίνει ὁ Πλάτων ἤδη στὴν ἀνακάλυψι καὶ προβολὴ ιδιότητος καίριας τῆς «λογιστικῆς», ἀποφασιστικῆς γιὰ τὴ διάκρισι τῆς καθαρὰ γνωσιακῆς «τέχνης» ἀπὸ

τις άλλες: «Γνούση δὴ λογιστικῆ τὴν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς διαφορὰν μῶν τι πλέον ἔργον δώσομεν ἢ τὰ γνωσθέντα κρῖναι; — Τί μὴν;» (259e). Δηλαδή, ἡ «λογιστικὴ», ὡς «τέχνη» καθαρὰ γνωσιακὴ, ὀλοκληρῶνεται τὸ ἔργο τῆς μὲ τὴν κριτικὴ γνώση τοῦ ἀντικειμένου τῆς, χωρὶς τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαρὴ αὐτὴ γνώση.

Τὴν ιδιότητα λοιπὸν αὐτῆ, νὰ ὀλοκληρῶνεται κάθε φορὰ τὸ ἔργο τους μὲ τὴν ἐπιτευγμένη καθαρὴ γνώση, δὲν ἔχουν οἱ «τέχνες», οἱ μὴ καθαρὰ γνωσιακές. Παράδειγμά τους ἡ «τέχνη» τοῦ ἀρχιτέκτονος. Ὑπενθυμίζεται ὅτι «ἀρχιτέκτων γε πᾶς οὐκ αὐτὸς ἐργατικός, ἀλλ' ἐργατῶν ἄρχων» (259e), καὶ ὅτι ὡς «ἐργατῶν ἄρχων» παρέχει πρὸς τοὺς ἐργάτες «γνώσιν, ἀλλ' οὐ χειρουργίαν» (259e). Καὶ συνάγεται ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὸν ἀρχιτέκτονα, ὅτι «δικαίως δὴ μετέχειν ἂν λέγοιτο τῆς γνωστικῆς ἐπιστήμης» (260a). Ἡ συμπερασματικὴ αὐτὴ ἔκφραση εἶναι πολὺ συγκρατημένη: Εἶναι δυνατόν νὰ λεχθεῖ, ὅχι ἄδικα, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων «μετέχει» ἀπλῶς «τῆς γνωστικῆς ἐπιστήμης», δηλαδή ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο του μὲ παραγωγὴ καὶ χρῆση νοημάτων, καὶ ἄρα δὲν εἶναι ἀμέτοχος «γνωστικῆς ἐπιστήμης», χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι δυνατόν νὰ λεχθεῖ γιὰ τὴν «τέχνη» του ὅτι εἶναι μία τῶν «γνωστικῶν παντάπασι τεχνῶν».

Ἐξάλλου, ὅμως, τὸ ἔργο τοῦ ἀρχιτέκτονος δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὴν παραγωγὴ αὐτῆ καὶ χρῆση νοημάτων, ἐνῶ καὶ παραμένει ἀδιευκρίνιστο ἀκόμη τὸ ποιὸν τῶν νοημάτων αὐτῶν, ἂν εἶναι δηλαδή ὅμοια ἢ διαφορετικὰ πρὸς τὰ νοήματα, ὅσα ἐνέχει ἡ «λογιστικὴ» εἴτε «ἀριθμητικὴ» ἢ καὶ γενικὰ ἢ καθαρὰ γνωσιακὴ «ἐπιστήμη».

Ἄλλὰ ἰδοῦ, εὐθὺς ἔπειτα προβάλλεται ἡ κρίσιμη ἀνάμεσά τους διαφορὰ, ἔστω ἔμμεσα: «Τούτω δέ γε, οἶμαι, προσήκει κρίναντι μὴ τέλος ἔχειν, μηδ' ἀπὸλλάχθαι, καθάπερ ὁ λογιστὴς ἀπὸλλακτο, προστάττειν δὲ ἐκάστοις τῶν ἐργατῶν τό γε πρόσφορον ἕως ἂν ἀπεργάσωνται τὸ προσταχθέν» (260e). Δηλαδή ὁ ἀρχιτέκτων δὲν ὀλοκληρῶνεται τὸ ἔργο του («μὴ τέλος ἔχειν») καὶ δὲν ἀπαλλάσσεται («μηδ' ἀπὸλλάχθαι, καθάπερ ὁ λογιστὴς ἀπὸλλακτο») μόνις ἐπιτύχει τὴν ἐπίλυση τοῦ ἐκάστοτε προβλήματος («κρίναντι»), ἀλλὰ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν «λογιστὴν», ἀφοῦ ἐπιλύσει τὸ ἐκάστοτε πρόβλημα, ἔχει τὸ περαιτέρω καθῆκον («τούτω προσήκει») πρὸς ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου του νὰ παρέχει πρόσφορες ὁδηγίες στοὺς ἐργάτες καὶ στὸν καθένα τους χωριστὰ («προστάττειν δὲ ἐκάστοις τῶν ἐργατῶν τό γε πρόσφορον») ἕως ὅτου πραγματώσουν τὸ ὑπαγορευμένο σ' αὐτοὺς σχέδιό του («ἕως ἂν ἀπεργάσωνται τὸ προσταχθέν»).

Καὶ ἰδοῦ ἀκόμη, στὸ ἀμέσως ἐπόμενο χωρίο, κατονομάζονται δύο λειτουργικὰ στοιχεῖα, διαφορετικὰ τῶν δύο «γενῶν» τῶν «ἐπιστημῶν» ἢ «τεχνῶν», ἂν καὶ χαρακτηρισμένων πάλι καὶ τῶν δύο μὲ τὸ ἐπίθετο «γνωστικῶν»: «Οὐκοῦν γνωστικαὶ μὲν αἶ τε τοιαῦται σύμπασαι καὶ ὀπόσαι συνέπονται τῇ λογιστικῇ, κρίσει δὲ καὶ ἐπιτάξει διαφέρετον ἀλλήλοις τούτω τῷ γένει; — Φαίνεσθον» (260ab). Δηλαδή, καὶ ὅλες οἱ

ἐπιστῆμες ἢ τέχνες σὰν τὴν «ἀρχιτεκτονικὴν» καὶ ὅλες τῆς ἴδιας ὁμοταξίας μὲ τὴν «λογιστικὴν» ἔχουν τὸ κοινὸ μεταξὺ τους ὅτι εἶναι «γνωστικά», ἀλλὰ καὶ διαφέρουν μεταξὺ τους, καθὼς κύριο λειτουργικὸ στοιχεῖο τῶν ὁμότακτων μὲ τὴν «λογιστικὴν» εἶναι ἡ «κρίσις», ἐνῶ τῶν παρόμοιων τῆς «ἀρχιτεκτονικῆς» εἶναι ἡ «ἐπίταξις». Καὶ συγκεφαλαιωτικὰ ἤδη παρουσιάζεται ὡς συναγμένη ὀρθὰ ἡ λογικὴ διαίρεση σὲ δύο μέρη «συμπάσης τῆς γνωστικῆς»: «ἐπιτακτικόν», «κριτικόν» (260b).

Πρόδηλο εἶναι ὅτι συνεχίζεται ἡ ἐκφραστικὴ ἀνακρίβεια, ἡ συνυφασμένη μὲ τὴ λέξι «γνωστικὴ», παρὰ τὴν καίρια σύλληψη τῆς ἰδιοσυστασίας τῶν πρακτικῶν νοημάτων, ὡς ὑποκινητικῶν περαιτέρω τῶν συνειδήσεων, ἀντίθετα πρὸς τὴ σύσταση τῶν καθαρὰ γνωσιακῶν νοημάτων, ἐπαναπαυτικῶν τῶν συνειδήσεων καὶ ἀπαλλακτικῶν τους ἀπὸ κάθε περαιτέρω προσπάθεια. Ἐξάλλου σχηματικὴ ἀπαράδεκτα, καὶ ἄρα σφαλερὴ κάπως, εἶναι ἡ ἐπακόλουθη ὀνομασία τῶν δύο κύριων γενῶν («ἐπιστημῶν» ἢ «τεχνῶν»), τῶν ἀντίστοιχων πρὸς τὸ ἔργο τοῦ «λογιστοῦ» καὶ πρὸς τὸ ἔργο τοῦ «ἀρχιτέκτονος», μὲ τίς δύο ἐκφράσεις «κριτικῆς», «ἐπιτακτικῆς» (260c), ὡς ἐὰν ὁ ἀρχιτέκτων ἀσκοῦσε τὸ ἔργο του δίχως «κρίσιν» καὶ μόνο μὲ «ἐπίταξιν», ἐνῶ τὸ ἔργο του ἐμπεριέχει ἐπίσης «κρίσιν», καὶ ἀπλῶς τὰ συστατικά της νοήματα εἶναι ὅχι καθαρῶς γνωσιακά, ἐφόσον εἶναι «ἐπιτακτικά». Τὴν ἀπαράδεκτη αὐτὴ σχηματικότητα ἐμφανίζει ἄλλωστε ἤδη τὸ χωρίο 260ab «κρίσει δὲ καὶ ἐπιτάξει διαφέρετον ἀλλήλοισι», κατὰ ἔντονη ἀσυμφωνία πρὸς τὸ ἀμέσως προηγούμενόν του 260a «τούτω δὲ προσήκει κρίναντι μὴ τέλος ἔχειν», ὅπου ὑποκείμενο τοῦ «κρίναντι» εἶναι ὁ ἀρχιτέκτων.

Ἡ ἀνάλυση ὅμως τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο «γενῶν» τῶν «ἐπιστημῶν» ἢ «τεχνῶν» ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἐνυπαρξία δύο σημαντικῶν λέξεων στὸ χωρίο 260c, ὅπου καὶ ἡ ἀπότοκη τῆς σχηματικῆς ἀντιπαραβολῆς «κριτικῆς» «ἐπιτακτικῆς... τέχνης», ἀμελητέα γιὰ τὸ ἤδη προκείμενο, ἀνακρίβεια. Ἴδου ὀλόκληρο τὸ χωρίο: «Φέρε δὴ, ταύταις ταῖς τέχναις ἡμῖν τὸν βασιλικὸν ἐν ποτέρᾳ θετέον, ἄρ' ἐν τῇ κριτικῇ, καθάπερ τινα θεατὴν, ἢ μᾶλλον τῆς ἐπιτακτικῆς ὡς ὄντα αὐτὸν τέχνης θήσομεν, δεσπόζοντά γε; — Πῶς γὰρ οὐ μᾶλλον;» (260e).

Μὲ τίς δύο λέξεις «θεατὴν» καὶ «δεσπόζοντα» ὁ Πλάτων ἐκφράζει ἀδρὰ τὴ διαφορὰ μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς καθαρὰ γνωσιακῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὡς θεωρίας («τινα θεατὴν») καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν πρακτικῶν ἐπιδόσεών του («δεσπόζοντα») — μονολεκτικὴ ἐκφραση ἀντίστοιχη τοῦ «προσάττειν δὲ ἐκάστοις τῶν ἐργατῶν τό γε πρόσφορον...» 260a).

Τὸ παράδειγμα τοῦ ἔργου τοῦ «ἀρχιτέκτονος» ἔχει ἐπιβάλλει στὶς ἀναπτύξεις τοῦ Πλάτωνος κάποια ἐξωτερικότητα καὶ οἰονεὶ ἐμπειρικότητα. Διαμέσου ὅμως αὐτῶν διαφαίνεται ἡ ἀπαρχὴ νοητικῆς πορείας πρὸς τὴν ἀκέραιη πραξιολογία, δηλαδή τὴν

έσωτερικευμένη έρευνα τών φάσεων του πρακτικοῦ λογισμοῦ ἕως τήν ολοκληρωσή του με τήν άμεσα έκτελέσιμη φάση του και ἕως τή συνακόλουθή της «έκτέλεση» και αλλοίωση τῆς προκείμενης πραγματικότητας.

Έκτος από αυτά, υπάρχουν και άλλα στοιχεία πραξιολογίας, και αξίζουν να ανιχνευθοῦν, στον *Πολιτικό* του Πλάτωνος. Συνοψίζω τὰ παρουσιασμένα σήμερα: Προβάλλεται ἡ καιρία διαφορά τῆς καθαρά γνωσιακῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἡ «ἀριθμητική» εἶτε «λογιστική» π.χ., από τις πρακτικές ἐπιστήμες ἢ τέχνες, ὅπως π.χ. ἡ «ἀρχιτεκτονική». Ὑποδηλώνεται ὁ μὴ γνωσιακός ἀπλῶς χαρακτήρας τῶν πρακτικῶν ἐπιστιμῶν, ἀν και ὀνομασμένων και αὐτῶν «γνωστικῶν»: τονίζεται δηλαδή ὅτι ἡ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος για τὸ πρακτέο δὲν εἶναι παρόμοια πρὸς τήν ἐπίλυση γνωσιακοῦ προβλήματος, δὲν ἐπιφέρει «θέα» τοῦ κατακτημένου ἤδη νοήματος, ἐπαναπαυτική τῶν συνειδήσεων, ἀλλά ἐνέχει ἀντίθετα προσταγή πρὸς περαιτέρω νοητική πρόβαση, με παραγωγή και χρήση πρόσφορων ειδικώτερων νοημάτων, ἕως και τήν λεγόμενη σήμερα «έκτέλεση» και τῆ με αὐτήν ἀπεργασία τοῦ ἀρχικοῦ ἐπιτακτικοῦ νοήματος — δέοντος ἢ σκοποῦ στη σύγχρονή μας ὀρολογία. Περὶ τῶν ἄλλων ἄλλοτε. Και ἄλλα ἐνωῶ («τὸ μέτριον», «τὸ πρέπον», τὸ «δέον», τὸν «καιρόν»).

R É S U M É

Éléments de praxéologie dans le *Politique* de Platon

Après un bref exposé sur la praxéologie, secteur de la philosophie négligé ou du moins non-développé, l'auteur de cette communication procède à l'investigation d'éléments importants de praxéologie dans le *Politique* de Platon.

C'est d'abord la distinction radicale entre toutes les sciences (les «arts») purement cognitives et tous les arts manuels qui ont la «science» comme originellement immanente aux actions et qui prêtent leur concours à la création par celles-ci de choses inexistantes auparavant (258 de); d'où la division de l'ensemble des sciences en deux genres: sciences pratiques et sciences seulement cognitives (258e).

C'est ensuite une distinction plus approfondie entre ces deux genres de sciences. L'élément noétique, propre à la «logistique», prise comme exemple des sciences purement cognitives, est tel qu'une fois établi comporte l'achèvement du processus intellectuel respectif; alors que l'élément noétique, propre à l'architecture, prise comme exemple des sciences pratiques, est tel que lors-

qu'il est établi ne comporte pas l'achèvement du processus intellectuel respectif, ne permet donc pas à l'architecte de se croire quitte et s'en aller, mais au contraire il lui impose le devoir de continuer sa tâche en commandant à chaque ouvrier ce que celui-ci doit faire jusqu'à ce que le dessein de construction, c'est-à-dire l'élément noétique établi par l'architecte, soit pleinement réalisé (260a); d'où la qualification des sciences de l'un genre de «critiques» et des sciences de l'autre genre de «directives» — une distinction par ailleurs trop scématique. En outre, cette différence entre sciences pratiques et sciences seulement cognitives s'éclaire mieux encore : l'homme de science purement cognitive ressemble à un «spectateur», il se borne donc à contempler l'objet de l'opération cognitive, à faire de la théorie; alors que l'homme d'art pratique, tel que le politique, est un homme d'action, puisqu'il commande en maître (260e).

Entre temps apparaissent maintes difficultés autour de cette distinction capitale, dues à l'ambiguïté du mot «cognitive» («γνωστική»), lesquelles sont dissipées par des raisonnements subtils de l'auteur.